

Priloga k izpitni poli 2 (M201-103-1-2)

Nadina Štefančič

Pesmi Valentina Vodnika lahko nekako primerjamo z dobrim rockom in rapom

U Ob dvestoti obletnici Vodnikove smrti smo se pogovarjali z literarnim zgodovinarjem in verzologom dr. Aleksandrom Bjelčevičem, predavateljem starejše slovenske književnosti in slovenske književnosti 19. stoletja na Oddelku za slovenistiko Filozofske fakultete Univerze v Ljubljani.

1 V kakšnem zgodovinskem trenutku so se znašli slovenski razsvetljenci, med njimi tudi Vodnik?

V 18. stoletju je bilo v Evropi vse več in več razsvetljenih ljudi prepričanih, da bomo živeli bolje in srečneje, če bomo razvijali različne znanosti in tehniko, če bomo spoznanja prenašali v šolo, jo naredili dostopno večini, in to v ljudskem jeziku, ki ga obvladamo od otroštva, in ne v latinščini. Šele malo pred tem so filozofi in znanstveniki začeli pisati v narodnih jezikih. V Vodnikovem času se vse več ljudi ne identificira le s svojo državo ali deželo, ampak z nacijo, zgodi se rojstvo narodov (množično prepričanje, da take skupnosti, narodi, obstajajo). Slovenci pa smo tedaj živeli na periferiji večnarodnostne Avstrije, v kateri je bil prevladujoči šolski učni jezik nemščina.

2 Kako to, da so bile ravno tedaj mogoče prelomnice: prvi časopis, pesniška zbirka, slovnica in kuharska knjiga v slovenskem jeziku?

Slovenski razsvetljenci so se najprej lotili tega, kar je bilo v danem političnem času mogoče. Janez Damascen Dev je leta 1779 začel izdajati letni pesniški zbornik *Pisanice od lepeh umetnost*. Tu je Vodnik objavil svojih prvih pet pesmi, med drugim *Zadovolnega Krajnca*. Sledila je ustanovitev dveh poljudnih poučnih publikacij. Leta 1794 je Zois Vodnika nagovoril za izdajanje pratike, zelo elementarnega kmetijskega in poljudnega izobraževalnega časopisa za (pol)pismene kmete, obrtnike in malomeščane, čez štiri leta pa še za *Lublanske novice*, ki so prinašale razglede po svetu. Nadaljevalo se je z reformo šolstva v Ilirskih provincah. Ko se je smelo poučevati v slovenščini, se je Vodnik čutil poklicanega, da napiše štiri učbenike, ki so jih nujno potrebovali.

3 Danes se njegove pesmi pogosto opisuje kot preproste, nezahtevne. So res? Kako jih obravnava literarna zgodovina?

To je bilo načrtno. Njegov namen je bil pisati spodbudne, poučne in zabavne pesmi za najširšo možno publiko, ta pa je bila pač neizobražena in preprosta. Njegove pesmi lahko nekako primerjamo z dobrim rockom in rapom – preprost, množičen, včasih moralizatorski in le občasno bolj zahteven. Mnoge njegove pesmi so namreč nastale priložnostno, ne iz notranjih, ampak iz zunanjih pobud, npr. za pratiko in *Lublanske novice* (voščila, uganke, stanovske budnice kot *Zadovolni Krajnc*, basni kot *Kos in brezen*). Drugi razlog oz. vzrok so njegovi pesniški vzori in razgledanost: ni študiral zunaj kot Dev, Zois in Linhart, prebiral pa je predvsem nemško in avstrijsko racionalistično poezijo 18. stoletja. In pa, bil je praktičen kulturni delavec, ki si za poezijo ni vzel časa. V čisto tehničnem oziru pa je seveda znal napisati tudi komplicirano pesem, kot je mladostna *Krajnske modrine žalovanje nad smertjo Marije Terezije*. Nazadnje pa gre morda tudi za vprašanje talenta: tudi v pesmih, ki niso za časopise, ni šel v globino misli in čustev kot pozneje Urban Jarnik in France Prešeren. Literarna zgodovina Vodnika obravnava kot začetnika pesniških vrst, kot so stanovska budnica (*Zadovolni Krajnc*), razsvetljenska himna naravi in njenemu stvarniku (*Vršac*), humoristične pesmi, z Devom sta začetnika satire (*Klek*).

OBRNITE LIST.

4 V času Ilirskih provinc (1809–1813) je vpeljal slovenski jezik pri poučevanju v šolah. Kako je bila sprejeta ta novost?

V Ilirskih provincah je francoska vlada želela na vsem ozemlju imeti pouk v enotnem narodnem jeziku. Mislila je, da je to ilirščina, torej hrvaščina. Potem ko ji je Vodnik s Zoisovo pomočjo razložil, da je razlika med jezicoma prevelika, da bi pouk lahko potekal normalno, je vlada ta načrt opustila. Potem je pri tistih predmetih, za katere so že imeli slovenske učbenike, vpeljala slovenščino. Zato je Vodnik v slovenščini napisal dve slovnici, za osnovno in srednjo šolo, ter katekizem, da so se ti predmeti poučevali v slovenščini, drugi pa še naprej v nemščini. Zastavil je tudi učbenik matematike, a francoska oblast se je tedaj že krhala.

5 Bil je prisilno upokojen zaradi opevanja Napoleona. Kaj ga je pri Napoleonu navdušilo? Je bil za svoje čase politično radikalen?

Pri Ilirskih provincah ga je navdušilo dopuščanje slovenskega šolstva. Politično radikalen ni bil, ni imel kakih osamosvojitvenih idej; teh še dolga desetletja niso imeli. Še Jurčičeva generacija se je spraševala le to, kaj bo, če Avstrija razpade (mnogi so rešitev videli v skupni državi s Hrvati in Srbi). Prilagajal se je vsakokratni oblasti, da bi za Slovence iztržil največ, tudi cesarski odlok o upokojitvi ga označuje kot »entuziastičnega častilca in razširjevalca slovenskega jezika«.

6 Bil je Prešernov učitelj. Je znano kaj več o njunem odnosu?

Meni ne. Najtemeljitejši prešernoslovec France Kidrič pove le to, da ga je Vodnik v šolskem letu 1818/1819 učil italijanščino, a je Vodnik že 8. januarja 1819 bolan umrl.

7 Kje vse danes živi Vodnikova dediščina?

Živi toliko, kolikor živijo pesemske vrste, katerih začetnik je: stanovsko budnico (*Zadovolni Krajnc*) na sicer delno satiričen način najdemo pri Iztoku Mlakarju, domovinske (*Ilirija oživljena*) živijo v vseh časih, morda celo s podobnim potvarjanjem zgodovine, humorna novoletna voščila pišete morda tudi vi. Vodnik torej živi prav v tistih segmentih literature, kot bi si sam želel: v inteligentno duhovitih in spodbudnih pesmih za široko publiko. Od Vodnika se lahko naučimo, da literatura oz. pesem ni zgolj to, kar berejo strokovnjaki, temveč je vse, kar kdor koli napiše z mislijo, da piše pesem.

(Prirejeno po: Nadina Štefančič: Aleksander Bjelčevič: Pesmi Valentina Vodnika lahko nekako primerjamo z dobrim rockom in rapom, Ljubljana - MMC RTV SLO, 20. januar 2019, <https://www.rtv slo.si/kultura/intervju/aleksander-bjelcevic-pesmi-valentina-vodnika-lahko-nekako-primerjamo-z-dobrim-rockom-in-rapom/477691>. Pridobljeno: 20. januarja 2019.)

4. Preberite dela slovarskih sestavkov besed *lomiti* in *prelomnica*.

lomiti *lómim* nedov. ^{lat.}frangere, rumpere' (16. stol.), *lòm, lomljív, nalómíti, nalámljati, odlómíti, odlámljati, odlômek, polómíti, polòm, polómíja, prelómíti* (15. stol.), *prelòm, prelômница, prelámljati, razlómíti, razlámljati, vlómíti, vlòm, vlómílec, vlámljati, zalómíti, zlómíti, zlòm* idr.

Enako je stcslovan. *lomíti*, hrv., srb. *lòmíti*, rus. *lomít'ь*, češ. *lomít*. Pslovan. **lomíti* 'lomiti' je ponavljalni glagol iz ide. korena **lemH-* 'lomiti, drobiti' /.../.

prelómnica -e ž (ô)

1. nav. ekspr. /.../ *kar povzroči veliko spremembo v čem: vstop v šolo je važna, velika prelomnica v otrokovem življenju* /.../ mehanizacija predstavlja odločilno prelomnico v kmetijstvu

2. knjiž., navadno s predlogom *čas, ko kaka doba preneha obstajati in se začne nova* /.../ ob prelomnici starega veka v srednji vek

3. geol. *črta, ob kateri se prelomi del zemeljskega površja: dolina ob prelomnici* /.../

4.1. Iz katerih slovarjev sta dela slovarskih sestavkov?

lomiti _____

prelomnica _____

(2)

4.2. Podčrtajte ustrezno možnost ob poševnici.

Beseda *lomiti* je v slovenščino prevzeta iz latinščine/prevzeta iz stare cerkvene slovanščine/podedovana iz praslovanščine.

(1)

4.3. Zakaj beseda *polom* sodi v isto besedno družino kot besedi *lomiti* in *prelomnica*?

_____ (1)

4.4. Podčrtajte ustrezno možnost ob poševnici.

V besedi *prelomnica* je naglašeni samoglasnik po kakovosti o z e k / š i r o k in po trajanju dolg/kratek.

V besedi *prelom* je naglašeni samoglasnik po kakovosti o z e k / š i r o k in po trajanju dolg/kratek.

(2)
(6 točk)

5. Naslednjim prevzetim besedam in besedam, tvorjenim iz prevzetih besed, poiščite domače sopomenke oz. sopomenske besedne zveze. Na črtice pred besedami napišite ustrezno črko.

___ nacija	A	častilna lirski pesem
___ periferija	B	zelo navdušen, zanesenjaški
___ elementaren	C	oster, zbadljiv
___ moralizatorski	Č	korenit, temeljit
___ racionalističen	D	šaljiv
___ himna	E	skrajn, pretiran
___ humorističen	F	temeljen, osnoven
___ radikalen	G	obrobje
___ satiričen	H	razumarski
___ entuziastičen	I	hvalnica, slavošpev
	J	izrekajoč sodbe z vrednotenjem
	K	državotvoren narod

(3 točke)

6. V besedah obkrožite črko, s katero je zapisan neobstojni polglasnik.

v ljudskem jeziku	zahteven	Janez
Država	ni šel	prešernoslovec

(2 točki)

7. V oglate oklepaje napišite izgovor obkroženih delov besed.

verzolo [g] []	[v]se []
ustanovit [ev] []	rac [io] nalističen []
napisa [l] je []	zgo [lj] []

(3 točke)

8. Iz tvorjenk izpišite besedotvorna obrazila in poimenujte vrsto tvorjenk.

Tvorjenka	Besedotvorno obrazilo	Vrsta tvorjenke
predavatelj		
malomeščan		
časopis		
najširši		

(6 točk)

9. 9.1. Iz katere besede je tvorjena tvorjenka *častilec*?

(1)

9.2. Podčrtajte ustrezno možnost ob poševnici.

Besedotvorni pomen tvorjenke *častilec* je vršilec dejanja/nosilec lastnosti/
manjšalnost.

(1)

9.3. V povedi uporabite tvorjenko na *-lec* iz glagola *razširjevati*.

(2)

(4 točke)

10. V povedih podčrtajte pridevniške zaimke.

Nekatere njegove pesmi so nastale priložnostno.

Potem je pri tistih predmetih, za katere so že imeli slovenske učbenike, vlada vpeljala slovenščino.

Ni imel kakih osamosvojitvenih idej; teh idej še dolga desetletja niso imeli.

(3 točke)

